

БАРДІЇВ

ВИДАВНИЦТВО ЮРІЯ ТИЩЕНКА

З М І С Т:

**ПОЛОГА
ДОРОГИ
НАСЕЛЕННЯ
ІСТОРІЯ
ПРОМИСЛ
ТОРГІВЛЯ
НАЦІОН. РУХ
АРХІТЕКТУРА
МИСТЕЦТВО
ОКОЛИЦЯ
КУПЕЛІ
ТУРИСТИКА**

Загальний вигляд міста Бордієва з аероплану.

ПІЗНАЙ СВІЙ КРАЙ

ВОЛОДИМИР СІЧИНСЬКИЙ

Б А Р Д І Ї В

ВИДАВНИЦТВО ЮРІЯ ТИЩЕНКА

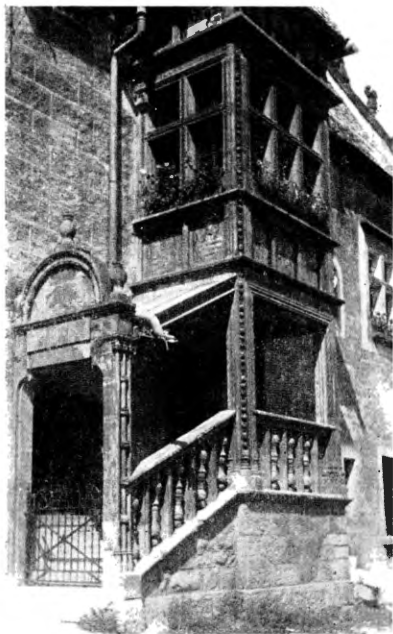
Полога, дороги, населення.

Місто Бардіїв на Пряшівщині, лежить в прекрасній, гористій місцевості Східних Бескид, над річкою Тополею. Ціле місто, на висоті 277 мет. над пов. моря, побудоване на пригорку, у вузлі річок і рукавів Тополі, Малої і Великої Лукавиці та недалекої Камениці. Навколо міста тягнуться кілька ланцюгів гір з такими значними височинами як Яворина (1053 м.) і Жебрацький верх (924 м.) на півдні, Магура (902 м.) і Бусов (1010) на півночі; у безпосередньому сусідстві міста верхи менші — Михалів (564 м.), у Бадіївських купелів (518—650 м.) і коло Кальварії (423 м.). Всі ці вершки гір і богата рослинність мішаного лісу творять незабутні своєю красою партії краєвидів, з безконечною перспективою ланцюгових гір, що йдуть одна за другою і зникають у прозорій далечині...

Комунікаційні сполучення з Бардієвом досить добрі, хоч від світової війни де-які закинені, а залізнодорожне сполучення творить у Бардієві „сліпу вуличку“ Ця залізниця, що проходить гірними місцевостями попри ріки Секчо і Тополю, злучує Бардіїв лише з Пряшевом (45 км.), а авіадам зі Словаччиною і Галичиною (через

Орлов і Мушину, 60 км. до кордону). Рівнобіжно з цими залізничними шляхами йдуть добрі биті дороги (гостинці), а крім того інші дороги: на захід від Бардієва до Тарнова (10 км.) з розгалуженням з Тарнова до Мальцова (8 км.), до Мушинки і Тилича в Галичині (до кордону 9 км.), до Гибальтова і Фрички (12 км.) і далі через кордон до Ізб і Грибова у Галичині. З північною частиною Бардіївщини (т. зв. Макониця) місто злучено дорогою серед гарної холмистої місцевості в оточенні високих верхів, — зі Збороном (9 км.), звідки розходяться дороги до Комльощі і Бехерона (8 км.) та Конечної в Галичині, а друга до Нижньої Полянки (9 км.). З Нижньої Полянки йде одна дорога через границю до Оженної і Жидовське, а друга — лучить Ниж. Поляну з Нижнім Свидником (19 км.) і Стропковом. На південний схід Бардіїв злучений битою дорогою з Куримою (20 км.) і далі з Гиральтовцями і Вранним. Автобуси ходять з Бардієва до Бардіївських купелів (літом що години і частіше), до Нижнього Свидника через Зборов і Нижню Поляну (двічі на день), також з Бардієва до Тарнова

Місто Бардіїв має різні назви і транскрипції в поодиноких мовах: в українській — Бардіїв і Бардієв, в німецькій — Bartfeld, в мадярській — Bárdfa і Bártfa, в словацькій — Bardiov, Bardejov і Bardijov, в польській — Bardyów і Bardyjów. Назва міста походить від слова „барда“, що в українській мові означає особливий рід сокіри, якої вживають у теслярстві. Тому то й

Бічний вхід радниці в Гардієві. Фото автора.

на гербі міста з XV ст. (гл. рисунок на першій стор. книжки), нарисовано дві сокіри сполучені навхрест. Мабуть перші осадники мусіли постійно працювати „бардою“, щоб очистити місце під свої оселі від віковичних густих лісів, які ще донедавна вкривали цілу Маковицю. Цей герб дістало місто в 1453 р. В первісному своєму вигляді складався з рисунку ангела, що тримає в руках щит (т. зв. „картуш“), на якому у верхньому синьо-фіоловому полі виображено згадані дві сокіри з короною, причім держала сокір, корона і обрамлення картушу золотої барви; нижня половина картуша має біло-червоні паски. В тому ж році почали уживати магістратську печатку Бардієва з розширеним гербом міста. З де-якими змінами той самий герб був і на екслібрісі (книжньому знаку) бібліотеки міста Бардієва, що походить з XVI ст.

Населення міста Бардієва в різних часах складалося з дуже різноманітних національних і релігійних груп. Поруч з русинами-українцями, колись найбільше було німців, у XVI ст. переважали тут протестанти, з кінцем XVIII ст. почався вплив мадьяр. Та через брак залізничного сполучення з Галичиною, приріст населення загалом спинився, або давав в останніх 100 років незначний відсоток. За офіційною статистикою кількість мешканців була: в 1851 році — 4.011 ос., 1862 р. — 4.000 ос., 1890 — 5.069 ос., 1920 р. — 6.593 ос., 1930 р. — 7.731 ос. Національний склад за цією статистикою в 1930 р. був: чехів і словаків — 5122, жидів — 1803, німців — 235,

русинів — 212, мадьяр — 128, поляків — 7, циганів — 223. В той же час при греко-католицькій парохії в Бардієві було 658 вірних лише з самого міста! А кілька ще русинів-українців не було занотованих в церкві та з околиць міста? Більша частина постійних мешканців міста складається з жидів, які уживаючи мадьярську мову, на зовні „репрезентують“ мадьярський елемент. По за тим словаки становлять переважно урядництво.

Ціла околиця міста Бардієва, ближча і дальша, особливо на північ від міста, що має народню назву Маковиці, заселена компактною масою русинів-українців, що творять переважаючу більшість автохтонного населення від найдавніших часів (ще перед приходом сюди мадьяр). В релігійному відношенні це переважно греко-католики і в невеликій частині православні. Що до інших народів, які заселяють Бардієвщину, то найскорше сюди прийшли німці (в XIV ст.), далі словаки (в XVII ст.) і поляки (в XVIII ст.).

Ціла духовна і матеріальна культура автохтонного населення спільна з іншими західними частинами українських земель і зовсім тотожна з лемками Галичини. Про це свідчать звичаї, побут, вдача, мова народу та різне виробництво (зокрема деревляне будівництво), тому нема жадного сумніву, що пряшівські (бардієвські) лемки є віткою українського народу. Це доведено цілим рядом вчених німецьких, польських, українських, російських, словацьких, та ін., зрештою не було поважних спроб цьому заперечувати.

Дуже поучаюча в цьому розумінні устна словесність Маковиці зібрана такими знавцями народнього життя як О. Павлович, А. Духнович, Я. Головацький, В. Гнатюк і новітніми дослідниками. В них ми зустрічаємо усі види української народньої поезії, а по змісту вони часто навіязують з українською історією, навіть згадують саму Україну та різні визначніші історичні міста: Пісня записана Ол. Павловичем на Маковиці в перш. пол. XIX ст. співає:

Ей погнівався, тай погнівався
Мой милий на мене,
Осідлав коня вороненького
Поїхав преч от мене!
Кеби я мала слугу вірного,
Послала би я до него,
На Україну, на Україну
До мого наймильшого

Няй би приїхав, няй би приїхав
Бо мі тяжко без него.

Існує на Маковиці цілий ряд пісень загально відомих на цілій Україні, як наприклад:

Ой ти дівчино зарученая,
Чому так ходиш засмученая? і т. д.

Знаю я, знаю, кого кохаю,
Тільки не знаю, з ким жити маю!

Ця остання пісня мав для цілої Бардіївщини глибоке символічне значіння, в приміненні до старих і найновіших часів. — З ким мав поділяти спільну долю ця земля?!

Історія міста.

Пряшівщина була заселена нашими предками ще в IX столітті, а може і раніш, с. т. далеко перед приходом з Азії мадярських кочовників. Місто Бардіїв, як оселя, була відома вже в XIII столітті. Перша документальна відомість заховалася в українських джерелах в галицько-волинському літопису, де згадується, що під час татарської навали 1241 р., галицький король Данило „йшов із Угорщини до Польщі на Бардіїв“.

Як свідчить грамота Маковицького замку (у Зборові) ціла Маковиця в 1320 р. підлягала галицькому князеві Львові I. Отже було це в тих часах, коли українсько-галицький князь володів Карпатською Україною в роках 1280—1320.

В XIV—XV ст. населення Бардієва було українське, але вигідне положення його при великих торговельних дорогах притягало багато чужинців, переважно німців, які приходили сюди як купці й ремісники. З другого боку, положення Бардієва було для його мешканців і небезпечне, тому в 1365 р. місто дістав „право меча“ (кара-

ти смертю), як забезпечення від „опришків, злодіїв і гільтайства“, що приходили сюди з Польщі. Місто постійно зростало, так що вже в 1376 р. дістало назву „вільного королівського міста“, а з початком XV ст. зрівнано його з Кошицями. Коло років 1393—1414 цілою Маковицею володів український князь Федір Корятович, що прийшов на Підкарпаття з Поділля, а на Маковиці закладав парохії, церкви і замки.

Вже в цих княжих часах, через Бардіїв йшов дуже важний торговельний шлях, що лучив Галицьку Україну зі Словаччиною, Угорщиною і з балканськими славянами та Італією. Ці дороги йшли, приблизно, так само як і тепер (гл. вище), а особливе значіння мали сполучення через Мокролуг і Тилич до Санчу і Кракова; через Зборів до Ждині і Беча і через Дукельський провал на Коросно, Сянік і Перемишль. Через Бардіїв до Галичини привозили з південної і західної Європи не тільки фабричні вироби, але також різноманітні мистецькі вироби, книжки, тканини, шкло, переважно з німецьких та італійських міст, особливо з Венеції. З України на Угорщину і далі перевозили через Бардіїв головну худобу, футра, олій, сіль. Тому бардіївський шлях мав велике значіння в поширенні південно-європейської культури й мистецтва на цілій Україні. Вже в XIV—XV ст. місто славилося своїми ярмарками, а угорські і польські королі старалися про те, щоби купці, які йшли сюди з України та інших країв, переходили через їх більші міста та тим їх збогачували Крім

того, польські королі завели мито (оплату товарів), які бардіївські купці старалися оминати.

В околицях Бардієва в старовину були копальні золота і срібла. Вони існували в XIV—XV ст., але через різні напади й війни, а згодом через малу рентовність, були закинені. Тепер свідчать про них лише назва села Золоте, в 10 км. на північний захід від Бардієва.

Найбільш неспокійні часи для міста й околиці припадають на XV ст., коли тут постійно велася війна поміж угорськими та польськими королями. В 1440 р. Бардіїв здобув чеський ватажок Іван Іскра з Брандейса. Хоч І. Іскра відтоді володів Бардіївщиною з рамени угорської кор. Єлисавети, але на ділі був, разом зі своїм прибічником Аксамитом, необмеженим паном майже цілої Пряшівщини, впродовж цілих 18 років!

Бардіїв був найбільше зв'язаний з так званим „Білим“ Маковицьким замком коло містечка Зборона, що був адміністративним осередком цілої Маковиці. Під кінець XVI ст. і до року 1601 Маковиця була власністю кн. Івана Острожського, сина славного українсько-волинського князя Константина Константиновича Острожського.

В XVI—XVII ст. Бардіїв був одним із важніших на сході осередків реформаційного руху — боротьби між римо-католиками та прихильниками протестантської віри.

В століттях XVII—XVIII Бардіїв був свідком різних заворушень, війн, що повстали на ґрунті боротьби релігійної, національної і соціальної.

Кращі часи для місцевого українського населення наступили тоді, коли краєм володів повстанець Степан Бочкай (1604—1606), що „забезпечував населенню свободу релігії й обмежував сваволю королів чужої народности“. Те саме підтверджували семигородські князі Раковці, що володіли Маковицею і Бардієвом протягом цілого XVII ст. Як відомо родина князів Раковців мала постійний зв'язок з Україною. Юрій Раковцій старший вів переговори з гетьманом Б. Хмельницьким про спільний виступ проти Польщі. Юрій Раковцій II (молодший) провадив війну з Польщею в 1657 р. на спілку з 20.000-ою українською козацькою армією під проводом полковника Ждановича. Часи перших двох князів в історії Бардієвщини записалися кращою сторінкою. Поступовання їх здобуло велику симпатію українського та іншого населення Маковиці і спеціально Бардієва. Так, наприклад, при голодуванні бардієвських цехів виявилось, що більшість висловилося за Раковців. В кінці XVII ст. гніт національний і соціальний, переслідування протестантів і українців-русинів збільшували невдоволення серед населення, що почало вже збройно виступати проти цісарського двору Австро-Угорщини і передонсім проти мадьярського паньства. На більшу скалю почалося на Підкарпатті повстання під проводом Кіша і Їса, які зібрали навкруг себе багато селян, головню з карпатських українців, а також з Галичини і Волощини. В 1703 р. на чолі повстання станув Франц Раковцій II, який з різними перервами володів

Маковицею і Бардієвом аж до 1710 р. Ф. Раковцій вів переговори зі шведами, які воювали з Польщею і Московщиною. Але сумна подія під Полтавою, коли в 1709 р. шведсько-українські війська під проводом короля Карла XII і гетьмана Івана Мазепи, не втрималися проти московської переваги, розбили також пляни і Ф. Раковція. Є відомости, що цей семигородський князь прийняв до себе рештки шведських військ, поміж котрими були, правдоподібно, й українські козаки. Отже була це, після подільського князя Ф. Коріятовича, -- друга українська еміграція на Підкарпатті.

Найбільшого розквіту досягає місто в XVI і XVII століттях. Веде широку торгівлю з Польщею, Галицькою Україною, Угорщиною, досягаючи до Хорватії та інших південно-славянських земель. Дуже розвивається тут промисл і мійське ремісничє виробництво з їх цеховими організаціями, що були відомі в Бардієві вже в кінці XV ст. Найбільше розвинене було броварство (перша згадка 1456 р.), ткацтво з осібна виріб т зв. „бакачинів“ (1424 р.) і сукна (цех суконників 1567 р.), виріб і білення полотна (1421 р.), зброярство (цех мечників XV ст.), гончарство (XVII ст.), ювелірство (XVIII ст.) і т. д. Наскільки Бардіїв у старих часах був культурним містом, свідчить про це існування друкарні вже в 1578 році та гімназії в першій половині XVII ст., де вчилися українці-русини, поляки, німці, словаки й мадяри. В початку XVII ст. в Бардієві були визначні малярі Матвій і Ганс Грюнвальди, а в

сер. XVIII ст. М. Войнарович (образи цих мистців у бард. музею) і Микола Гавцький.

В XIX столітті місто й околиця ще не раз терпіли від різних чужинецьких військ. Багато шкоди вчинили московські війська, які переходили сюдою в 1810 р., а в друге в роках 1848--1849, коли йшли допомогати австро-угорській короні і мадьярським панам проти народнього революційного руху; нарешті підчас останньої війни, коли в самому Бардієві був кілька днів штаб російського генерала Брусілова

По революції 1848 р. Бардіїв і ціла Пряшівщина була свідком великого народнього руху карпатських українців. В 60-их роках XIX ст. існувало на Маковиці 70 „руських“ шкіл, а в самому Бардієві повстала греко-католицька парохія. Сучасна, досить велика мурована церква була побудована в рр. 1901—1903 старанням таких місцевих громадян: мійський нотар Л. Савкулич, швець Ф. Ковальський, зброяр Ф. Вензелович, селянин Я. Милий, швець М. Феледий, учитель Е. Фодоровський, міщанин І. Михалонич. З інших культурних діячів, а Бардієвом був зв'язаний славний народовець і збирач української народньої устної словестности — Олександр Павлович (1819—1900), що скінчив у Бардієві перших чотирі класи гімназії, а свою дослідчу працю провадив головне на Бардіївщині.

Після світової війни і розпаду Австро-Угорщини, коли заснувалася „Руська Народна Рада“ в Любовні (8. XI. 1918), пізніше перенесена до Пряшєва, одно з перших окружних віч відбулося

у Бардієві (27. XII 1918), що підтримало становище Пряшівської Ради.

В сучасному стані Бардіїв має значіння, як адміністративний центр — окруже місто. Тоді як промисл і торгівля тут далі підупадають, тим

Ринок в Бардієві а котед. храмом і радницею.

більше, що по світовій війні була границя з Польщею закрита. З більших підприємств у місті є 2 тартаки (пили), 3 млини, цегольна, невеликий пивовар, електривня. Ремісників зареєстрованих всього 208, з того 69 жидів, а на 227 торговців 220 жидів!.. Рівнож більшість коріним (всього 29!) жидівських. По за тим є 4 банки, 2 готелі і одна каварня. Ремісники поділяються на слід спеціальности: різників — 33, столярів 14, теслярів — 11, боднарів — 15, різьбарів 5,

колярів 4, ковалів 8, слюсарів 8, бляхарів 7, мулярів 3, кахлярів 3, гончарів 2, камінярів – 1, малярів 4, друкарів – 3.

З головних державних інституцій є в Бардієві уряди – Окружний, мійський, податковий, фінансовий, суд, пошта, шкільний інспекторіят Школи — народня, горожанська зі словацькою викладовою мовою і 2 приватні жидівські школи (релігійні). По за тим є музей, вистанова саля (кіно), шпиталь, дім для бідних і військова касарня.

Зі споживчої промисловости, крім пивовару, має славу фабрика виробів угорської ковбаси, що вивозить свої вироби не тільки до цілої Республіки, але також і за кордон.

Архітектурні та ін. пам'ятки мистецтва.

Колишнє багатство міста, положеного на великих торговельних шляхах, спричинилося до повстання цілого ряду мистецьких пам'яток, які своєю цінністю займають першорядне місце в цілій Пряшівщині.

Оборонні мури і вежі міста, що колись оточували ціле місто попри річки Лукавицю і Тополю, були вже в 1352 р., поступенно зміцнювані і розбудовані в XV ст., коли то місто мало всього 5 брам. Значно пошкоджено було

мійські укріплення під час облоги міста царським генералом Hensler-ом в 1684 р. В другій половині XVIII ст. оборонні будови міста вже не мали військового значіння, а протягом цілого XIX ст. постійно руйнувалися. У мійському музею Бардіва в інтересний загальний вигляд міста зарисований в 1768 р. землеміром Каспаром Гаспарі, з якого можемо довідатися про колишній вигляд укріплень і головних будов. З того до наших днів зберіглося більшість неж (найстарші з XV і XVI ст.), тоді як оборонні мурі переважно знищені. Коли оглядати ці руїни мійських укріплень починаючи від північно-східного кута старого міста, йдучи далі в напрямку руху годинникової стрілки, то будемо мати слідуючі брами і вежі: 1) Брама з вежами „Береаник“ — при вїзді до старого міста зі залізної станції на Стеклову вул; колись лучила місто з великою „королівською“ дорогою до Зборова і Галичини; 2) „Червона вежа“, трьохповерхова; 3) округла вежа зі східного боку міста; 4) головна вежа („Вітряна“) при Вітряній вул.; 5) маленька вежа коло „Вітряної“, правдоподібно з XIV—XV ст. з готичним входом з середини міста; 6) „Соляна брама“ з південного боку міста, інакше „Італійська“ брама, що лучилася з дорогою до Пряшева; 7) округла вежа в садібі Францісканського кляштору з датами 1541, 1644, 1684 і 1703; 8) округла вежа з західного боку міста; 9) округлий бастион з півночі, тепер перероблений на приватний дім. Була ще одна „Брама до Сарпатику“ (колишня

назва села Мокролугу) з західного боку укріплень, коло сучасної улици Звїздославової.

Найстаршою будовою міста вважають Головний храм, що своїм розміром дорівнює найбільшому костелові св. Марії у Кракові. Розпочато будову, правдоподібно, в кінці XIV або в XV ст. з участю майстра Миколи, а кінчав будову відомий кошицький будівничий вихований на Шчеську — Степан, будівничий кошицької катедри. Значно відбудовано бардїївську катедру в кінці XIX ст., коли повстала і сучасна вежа, що панує над цілим містом. У XVII ст. храм кілька разів переходив до визнавців „нової віри“, як тоді називали протестантів, а в 1672 р. катедру римо-католики силою відібрали з поміччю... війська. В середині катедри зберіглися цінні різьби і мальовані образи, переважно ніренберських майстрів, починаючи з XV ст.

Не звичайно цінною пам'яткою архітектури є колишній ратуш, тепер окружний музей, що стоїть посередині головної площі міста (Масарикова площа). Ратуш був заложений в XV ст., про що свідчать гостролучні форми дверей і вікон партеру. Перебудували його в рр. 1501—1505 майстри Александер, Іван і Олексій. Тоді прибрав форми й різьби ренесансового стилю, що прийшов сюди з Італії найраніше у цілій східній Європі і навіть скорше, ніж у Польщі (у Кракові щойно в 1524 р.). Дуже гарні двері, порталі та інші частини будови мають тут різні повчаючи надписи латинською мовою, наприклад, на дверях 1506 року: „Гідна річ — допомагати

бідному“, на вежі з алькиром: „Щаслива держава, що в часі миру памятає про війну“. Під самим гзимсом навколо цілої будівлі є дуже гарні пласкорізьби, що змальовують різні ремесла й заняття міщан Від 1905 року, старанням о канон. Т. Жебрацького, уладжено в ратуші дуже цінний музей старовини, що нараховує понад 3.000 предметів. Половина — це пам'ятки мистецтва XV XVIII ст., решта — рукописи й друковані книжки та документи до історії Бардієва і цілої Пряшівщини. Велика частина збірок походить з наших греко-католических церков Пряшівщини (передовсім Маковиці), тому має безпосереднє відношення до українського мистецтва. Є тут багато ікон, різьб, металевих й дерев'яних виробів релігійного культу, також тканин, вишивок та ін.

Другий храм Івана Хрестителя (з 1670 р. францисканський монастир), зложений у кінці XV ст., служив у середині XVII ст. для славянських протестантів, що склалися переважно з русинів-українців і тому богослуження відправлялося тут старо-славянською мовою.

З інших пам'яток архітектури відмітимо цілий ряд міщанських будинків на головній площі, XV—XVII ст., що зберігли зразки готичного й ренесансового стилю (числа 3, 11, 14, 15, 17, 18, 24, 36, 43). Коло головного костела збереглася стара будова бардіївської гімназії, побудована, правдоподібно в 1612 р. і в новітні часи відбудована (правдоподібно на початку XIX ст.). Проти гімназії, трохи нижче, вже за старими мурами міста, є протестантська церква 1808 р.

За часів Чехо-Словацької Республіки розбудова міста почалась після 1928 року, коли з північної і західньої частини Бардієва повстали нові квартали, переважно, з приватними будинками.

Околиця міста.

В сучасну добу Бардіїв найбільше відомий своїми лічничими мінеральними водами. Літницею з мінеральною водою і купелями лежить в гарній місцевості, у віддалені 6 км. на північ від міста, в котловині попід Магурою, закрите від півночі, але досить вогке в дощову погоду. Мінеральна вода бардіївських „купелів“ є грюх гатунків — залізиста, вуглецева і кислинна (квасна), що добре впливає на розмноження кров'яних клітин і лічить від ріжних недуг — ревматизм, недокрів'я, полові недомагання. Бардіївські купелі являються найбільшим купелевим літницем на Пряшівщині. Бардіївська мінеральна вода була вже відома в XIII ст., а купелі були тут улаштовані в 1505 р. В другій половині XVII ст. воду вже почали вивозити далеко по за межі краю. Перші більші будови тут повстали в кінці XVIII ст., коли почало аїздитися до Бардієва багато панів з Польщі, України (Житомира, Славути, Львова та ін. міст), Мадяріщини, Австрії, Чехії, Моравії і Тироля. Найбільшого розцвіту досягали купелі в перших

*Дерев'яна церква з Никльової 1730 р.,
тепер в Бардів. купелях. Фото артора.*

роках ХІХ ст. Великі шкоди вчинили купелям російські війська, які були тут в роках 1810 і 1848—1849, коли то москалі понищили і спалили майже всі купелеві будинки. Зовсім відновлено літнисьце щойно 1860 р., а в 1890 р були джерела упорядковані у відповідно закритих студнях. Збільшилася френквенція купелів

відколи побудовано залізницю (1893 р.) і згодом два більші готелі та муровані купельові будинки. В 1900 р. кількість гостей була найбільша — 3.587 осіб, а тепер в літні місяці доходить щойно 3.000 і то переважно не славян, найбільше кошицьких мешканців (до 1938 року). Найновішою „атракцією“ купелів в старовинна стильова греко-катол., деревляна церква, перенесена сюди з сусіднього села Нікльової. Ця прекрасна пам'ятка деревляного будівництва в типовим зразком української церкви у формі трьох зрубів з трьома верхами, що закінчуються бароковими маківками. Такі греко-катол. церкви поширені по цілій Маковиці серед лемків, а також у північних схилах Бескідів на Галицькій Лемківщині. В середині церкви на сволюку середнього зрубу зберіглася старовинна надпис початку XVIII ст., цікава не тільки тим, що подає точну дату побудовання церкви, а також і тим, що написана чистою українською мовою, а до того ще фонетичним українським правописом — майже таким самим, який ми уживаємо в сучасній літературі:

„Року 1729 мѣсяця ионя дня :16) церква згорѣла: року 1730) зфундована за старанѣмъ и накладомъ Іліа Когот Федора Нікловского, комісара Маковицького: Симеонъ Андріювскій прѣзвітеръ Нікловскій . .“

Крім бардієвських купелів, прекрасна околиця міста дав чимало інтересних місцевостей для прогулок.

Для аматорів природи можуть бути слідуючі:

З Бардіївських купелів на вершок Магури (Кам'яна Гора, 902 м.) за 2 години, звідки відкривається чудовий вигляд на Зборівський замок (на схід) і на цілу Маковицю. З Магури можна зійти до Зборова і до Ниж. Тварожця (на захід, 5 км.).

З ближчих прогульок у Бардіївських купелях є багато інших по вигідних стежках: „Збойницька студня“, „Королівська студня“, „Коло черешень“ та ін.

З дальших прогульок мальовнича, досить добра дорога веде з Бардієва через Тарнів до Габолтова (16 км.) і звідсе на найвищу гору Бардіївщини Бусов (1.010 м.), з якої в добру погоду відкривається прекрасна панорама на цілі Карпати і Татри. З Габолтова на північ йде дальша дорога на Цигелки (6 км.) на польському кордоні, в прекрасній здоровій місцевості (520 мет. над морем). Тут є 30 різних мінеральних джерел з незвичайно рідкими лікувальними складовими частинами, напр. з йодом, бромом, вуглецевою кислотою, натрієм - гідрокарбонат та ін. Село цілком українське (94%) і числить 524 мешканців.

Для аматорів старовини інтересні слід. прогульки:

Желізицею до першої від Бардієва станції Ключов і звідсе мальовничою дорогою в гору на південний захід до села Гервартов (4 км.) — колишн. німецька колонія, де є дуже рідкий деревляний римо-католич. костел готичного стилю, побудований XVI ст. і відновлений в 1650 році, з мальовилами на деревляних стінах. Над Гервартовом є „Жебрацький верх“ (924 м.).

Від перестанку Бартошовці у віддаленні всього 4 км. на південний схід, прийдемо до села Трочан, де зберіглася греко-католическа церква українського типу, побудована, правдоподібно, в кінці XV ст. або початку XVI ст. — отже найстарша дерев'яна пам'ятка в цілих Карпатах (Спец. розвідка про цю церкву В. Січинського в Наук. Збірнику „Просвіти“, Ужгород 1938, річн. XIII—XIV, ст. 150—159 і окремо, Ужгород 1938, ст. 12, з 7 ілюстр).

При дорозі з Бардієва до Зборона, у віддаленні кільканадцять кроків від роздоріжжя, що веде до Купелів, коли йти в напрямку до Довгої Луки, зберігся дуже інтересний пам'ятник, поставлений на честь Г. Шереди, кн. Іваном Острожським в 1590 р. — сином знаменитого українського князя Константина Константиновича Острожського з Острога на Волині.

Автобусом з Бардієва (з залізничної станції) доїдемо до Зборона (10 км.), історичного містечка (тепер всього коло 2.000 мешк.). Коло містечка є романтичні руїни замку, зложеного, правдоподібно, в XIV ст. кн. Федіром Коріятовичем, в роках 1565—1601 власність згаданого волинського князя Івана Острожського. В самому містечкові є руїни римо-католического костела XVI—XVII ст., жидівської синагоги та великої палати Раковців XVII—XVIII ст.

У селах цілої Маковиці зберіглося ще багато прекрасних дерев'яних греко-католических церков — цінних пам'яток українського будівництва XVI—XVIII століть.

Ілюстрації перед текстом: ст. 1 — герб міста Бардієва
XVI ст.; ст. 5 — мотив готичського орнаменту XV ст.
з головного храму Бардієва.

Видавництво Юрія Тищенка

ставить метою дати найкращу книгу за найде-
шевшу ціну.

За останній час видано такі новинки:

I. З серії для молоді: к.

Евальд К. — Бук і дощовик оповід.	4.--
Родичі	4.
Буковий горб	4.--

II. З серії „Пізнай свій край“:

Проф. Січинський В. — Бардіїв, з бо- гатьма ілюстраціями	5.—
Зборів, з ілюстаціями	5.—
Пряшів, з бог. ілюстраціями	5.

III. Ріжні:

Баланчук М. — За краще завтра, пєса на 3 дії (премірована)	10.—
Колос Ів. — „Молоді мої дні“, поезії (кни- га дістала Франкову премію)	5.—
Велигорський М. Наші лічнічі ро- стини, практичний пора- дик з богатьма баревними таблицями	15.
Карпатська Україна — серія роскїш- них листівок - фотографій, складена з 10 карток	5.

В цьомуж видавництві можна набунати всі укра-
їнські тутешні і закордоні видання. Тимчасова
адреса видавництва: **J. Tyščenko. Horní Čer-
nošice u Prahy. Hotel Monopol
(Protektorat).**

П І З Н А Й
С В І Й
К Р А Й

БАРДІЇВ
ЗБОРІВ
ПРЯШІВ
УЖГОРОД
МУКАЧІВ
ХУСТ
ЯСІННЯ

ВИДАВНИЦТВО

ЮРІЯ ТИЩЕНКА

„ПІЗНАЙ СВІЙ КРАЙ“

Монографічно спрацьовані краєзнавчі провідники

Др. ВОЛОДИМИРА СІЧИНСЬКОГО
про окремі міста та інші важливі поселення:

1. *ВАРДІІВ*

2. *ЗБОРІВ*

3. *ПРЯШІВ*

Друкується:

4. *УЖГОРОД*

5. *МУКАЧІВ*

6. *ХУСТ*

7. *ЯСІННЯ*

Провідники містять короткі але всесторонні відомості про
пологу місцевості, комунікаційні сполучення, історію населен-
ня, історичні та ін. мистецькі пам'ятки, культури, національн
та господарські відносини й головні туристичні маршрути
близьких околиць.

*Бібліофільське оформлення. Мистецькі ілюстрації.
Першорядне технічне виконання.*

Книжки можна набути в кожній криниці.